

*Л.Б.Круп'як,
к.е.н., доцент, доцент кафедри менеджменту та публічного управління,
Тернопільський національний економічний університет, м. Тернопіль
І.Й.Круп'як,
к.е.н., старший викладач кафедри фінансів ім. С.І.Юрія,
Тернопільський національний економічний університет, м. Тернопіль*

ІНВЕСТИЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ

*L.B.Krupiak,
PhD in Economics, docent, lecturer of the chair for Management
and Public Administration,
Ternopil National Economic University, Ternopil
I.Y. Krupiak,
PhD in Economics, Senior lecturer of the chair for Finances after S.I.Iurii,
Ternopil National Economic University, Ternopil*

INVESTMENT PROVISION OF REGIONAL ECONOMY DEVELOPMENT

Досліджено проблеми інвестиційного забезпечення розвитку економіки регіону, які є наслідком неефективних механізмів державного стимулювання залучення інвестицій, деформацій та структурних диспропорцій регіонального розвитку, а також нерозвиненості інвестиційного ринку, фактичної відсутності зовнішніх джерел інвестиційної діяльності для підприємств, що впроваджують інвестиційні проекти. Окреслено чинники, що визначають ефективність інвестиційної діяльності в межах окремих регіонів. Проведено аналіз джерел інвестиційного забезпечення розвитку економіки регіону та виокремлено наслідки несприятливого інвестиційного клімату в його межах. Узагальнено стимулюючі фактори залучення інвестицій в економіку регіону, що дозволять підвищити його інвестиційну активність шляхом збільшення реалізованих інвестиційних ресурсів і найефективнішого їх використання в пріоритетних секторах матеріального виробництва та соціальної сфери. Обґрунтовано заходи щодо підвищення рівня інвестиційного забезпечення економіки регіону для запобігання негативних тенденцій макроекономічної динаміки.

The problems of investment provision of regional economy development, which are the result of ineffective mechanisms of the state stimulation of investments attraction, deformations and structural imbalances of regional development, as well as undeveloped investment market, actual absence of external sources of investment activity for enterprises, implementing investment projects, were explored. The factors, determining the efficiency of investment activity in some regions, were outlined. Analysis of the sources of investment provision of regional economy development was made, and the effects of unfavorable investment climate within its limits were defined. Stimulating factors of investments attraction in the regional economy, which allow enhancing its investment activity by increasing the realized investment resources and it's the most effective use in the priority sectors of material production and social sphere were generalized. The arrangements for enhancement of investment provision of the regional economy in order to prevent negative trends in macroeconomic dynamics were substantiated.

Ключові слова: *інвестиційне забезпечення, розвиток регіону, інвестиційний клімат, капітальні інвестиції, інвестиційний процес, джерела фінансування, стимулювання інвестування, активізація інвестиційної діяльності.*

Keywords: *investment provision, regional development, investment climate, capital investments, investment process, investment sources, investment stimulation, activation of investment activity.*

Постановка проблеми. Модернізація економіки України в контексті збалансування соціально-економічного розвитку регіонів зумовлює необхідність активізації інвестиційної діяльності в межах окремих територіальних утворень, створення організаційно-економічного механізму її оцінки та регулювання, а також посилення активності суб'єктів інвестиційного процесу, досягнення інвестиційної привабливості потенційних об'єктів інвестування. Водночас, важливими проблемами інвестиційного забезпечення розвитку економіки окремих регіонів є:

низька привабливість їх інвестиційного клімату, внаслідок деформацій та структурних диспропорцій регіонального розвитку; вичерпання потенціалу екстенсивного розвитку на фоні неефективних механізмів державного стимулювання залучення інвестицій; недостатній вплив системи формування місцевих бюджетів на економічний розвиток регіонів; загострення інвестиційної конкуренції між регіонами. Відтак, виникає необхідність пошуку нових, відповідних сучасним реаліям методичних підходів та технологій інвестиційного забезпечення розвитку регіонів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження питань інвестиційного забезпечення розвитку економіки регіону зробили вітчизняні вчені В. Артеменко, П. Беленький, М. Бутко, З. Варналій, Т. Васильєва, З. Герасимчук, Б. Данилишин, М. Долішній, О. Другов, А. Єпіфанов, В. Загорський, С. Захарін, І. Лебедєва, В. Лозова, І. Лукінов, Н. Савіна, О. Черевко та інші, досягнення яких підтвердженні практикою і здобули визнання не лише в Україні, а й за її межами [1, 2, 3, 6, 7, 8]. Однак, в умовах кризи та нестабільності проблеми інвестиційного забезпечення розвитку економіки регіонів залишаються актуальними і потребують подальшого дослідження.

Формулювання цілей статті. Основною метою статті є аналіз стану інвестиційного забезпечення розвитку економіки регіону та його оцінка в умовах економічних перетворень для виокремлення напрямів оптимальної інвестиційної політики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стабілізація економічного розвитку регіону в значній мірі визначається ефективністю організації інвестиційного процесу. Належна організація інвестиційного процесу забезпечує прогресивні структурні зрушення в економіці регіону, інноваційне оновлення основних активів підприємств, підвищує рівень конкурентноспроможності економіки регіону. Важливим напрямком у цій сфері є аналіз джерел інвестиційного забезпечення розвитку економіки регіону. Регіони відрізняються можливостями щодо залучення інвестицій. Іноземні інвестори надають перевагу регіонам урбанізованим, з розвинутою інфраструктурою, з наявною кваліфікацією трудових

ресурсів. Так, загальний обсяг залучених прямих іноземних інвестицій в економіку України у 2011 році становив 44,8 млрд. дол. США, протягом 2013 року обсяг зростає до 58,2 млрд. дол. США, та скорочується до 43,9 млрд. дол. США у 2015 році [5]. Однак, за регіонами іноземні інвестиції розподілені дуже нерівномірно. Найвищий інвестиційний рейтинг характерний для м.Києва. Так, в його економіку у 2011 році залучено 49,4% загального обсягу іноземних інвестицій, в 2013 році цей показник скорочується до 48,2% та зростає до 51,6% у 2015 році. Порівняно високі показники мають також Дніпропетровська (16,9% загального обсягу іноземних інвестицій у 2014 році), Київська (3,8 % у 2015 році), Донецька (понад 5% протягом 2011-2013 років) області. Водночас, питома вага у загальному обсязі іноземних інвестицій Тернопільської та Чернівецької областей є найнижчою порівняно з іншими регіонами та становить менше 1% протягом шести років (табл.1). При цьому, обсяг прямих іноземних інвестицій в економіку Тернопільської області станом на 31 грудня 2013 року становив 68,2 млн.дол. США, що на 6,7% більше обсягів інвестицій на початок 2013 року, та в розрахунку на одну особу склав 63,6 млн. дол. США. З країн ЄС надійшло 63,0 млн. дол. США інвестицій (92,4% загального обсягу акціонерного капіталу), з інших країн світу – 3,4 млн. дол. США (5,0%), з країн СНД – 1,8 млн. дол. США (2,6%).

Протягом січня-вересня 2015 року загальний обсяг прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу та боргових інструментів) вкладених в економіку Тернопільської області зріс на 71, млн. дол. США в порівнянні з попереднім роком та склав 135,7 млн. дол. США. Інвестиції надійшли із 38 країн світу. До п'ятірки основних країн-інвесторів, на які припадає 75,2% загального обсягу прямих інвестицій, ввійшли: Німеччина –15,2 млн. дол. США, Чехія – 7,4 млн. дол. США, Кіпр – 7,3 млн. дол. США, Естонія – 5,4 млн. дол. США, Польща – 3,3 млн. дол. США. Разом з тим, на підприємствах промисловості було зосереджено 30,1 млн. дол. США (58,6% загального обсягу прямих інвестицій), у т.ч. переробної – 21,1 млн. дол. США, добувної промисловості і розроблення кар'єрів – 8,5 млн. дол. США. Серед галузей переробної промисловості найбільше прямих інвестицій внесено у виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів (8,9 млн.

дол. США або 29,6% обсягу прямих інвестицій у промисловість). На підприємствах транспорту, складського господарства, поштової та кур'єрської діяльності акумульовано 8,0 млн. дол. США прямих інвестицій (15,5% загальнообласного обсягу), сільського, лісового та рибного господарства – 6,8 млн. дол. США. (13,2%) [4].

Таблиця 1

Питома вага прямих іноземних інвестицій по регіонах України в загальному обсязі іноземних інвестицій у 2011- 2015 роках¹

	2011	2012	2013	2014	2015*
Україна	100	100	100	100	100
АР Крим	2,4	2,6	2,8	-	-
Вінницька	0,5	0,4	0,5	0,5	0,4
Волинська	0,5	0,7	0,6	0,6	0,6
Дніпропетровська	16,2	15,2	15,6	16,9	16,5
Донецька	5,1	5,8	6,0	5,6	4,9
Житомирська	0,7	0,7	0,7	0,6	0,6
Закарпатська	0,7	0,7	0,8	0,8	0,7
Запорізька	2,0	1,9	1,9	1,9	1,7
Івано-Франківська	1,3	1,2	1,4	2,0	1,9
Київська	3,5	3,3	3,4	3,6	3,8
Кіровоградська	0,1	0,2	0,3	0,2	0,2
Луганська	1,6	1,5	1,5	1,5	1,4
Львівська	2,8	3,0	2,9	3,0	2,9
Миколаївська	0,3	0,4	0,5	0,5	0,5
Одеська	2,5	2,9	2,9	3,1	3,1
Полтавська	1,4	1,7	1,8	2,2	2,3
Рівненська	0,6	0,5	0,5	0,6	0,6
Сумська	0,7	0,7	0,7	0,6	0,5
Тернопільська	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Харківська	5,6	3,9	3,8	3,8	3,6
Херсонська	0,4	0,5	0,5	0,5	0,4
Хмельницька	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4
Черкаська	0,6	1,6	1,5	1,1	0,9
Чернівецька	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Чернігівська	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
м. Київ	49,4	49,3	48,2	49,5	51,6
м. Севастополь	0,3	0,3	0,3	-	-

¹Джерело. Розраховано автором за даними Державної служби статистики України.

*Дані наведені за 9 місяців 2015 року.

Однак, незначна частка іноземних інвестицій, яка припадає на економіку Тернопільської області в загальному обсязі іноземних інвестицій держави, пояснюється тим, що в межах регіону невирішеними залишаються питання підвищення економічної зацікавленості в інвестуванні вітчизняних та іноземних інвесторів, збільшення обсягів інвестицій з усіх можливих джерел та їх спрямування на реалізацію стратегічних макроекономічних цілей. Недостатність інвестиційних ресурсів у цьому регіоні зумовлена також низкою інших причин. Найважливішою з них є нерозвиненість інвестиційного ринку, наслідком якої є фактична відсутність зовнішніх джерел інвестиційної діяльності для підприємств, що впроваджують інвестиційні проекти. Підтвердженням цього є структура капітальних інвестицій за джерелами фінансування у Тернопільській області у 2011-2015 роках (рис.1).

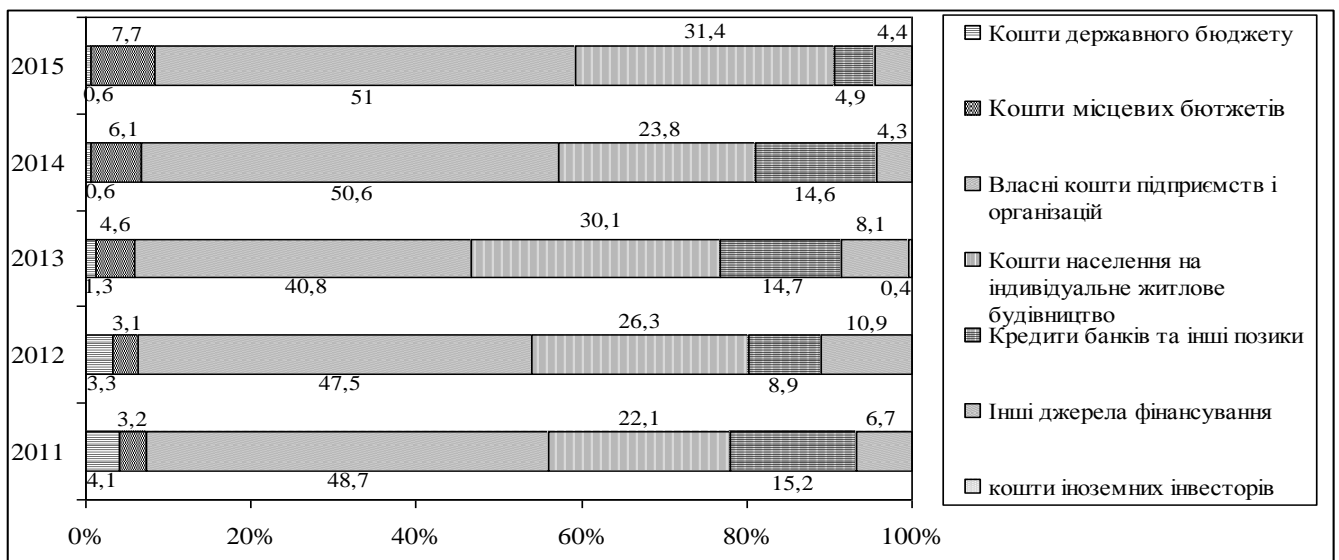

Рис. 1. Структура капітальних інвестицій за джерелами фінансування у Тернопільській області у 2011-2015 роках¹

¹Джерело. Складено автором за даними Державної служби статистики України.

Так, у 2011-2015 роках основним джерелом фінансування капітальних інвестицій в Тернопільській області традиційно залишалися власні кошти підприємств та організацій, за рахунок яких здійснено більше половини усіх капіталовкладень. У 2011 році їх частка у загальному обсязі складала 48,7%, скоротилась на 7,9% у 2013 році, проте у 2015 році зросла в порівнянні з 2011 роком на 2,3% і складала в загальному обсязі 51%.

Активно зростає обсяг капітальних інвестицій за рахунок коштів населення на індивідуальне житлове будівництво – з 559,2 млн. грн. у 2011 році до 895,5 млн. грн. у 2013 році, що складає 30,1% загального обсягу інвестицій, у 2015 році значення даного показника зросло до 31,4%.

Практично відсутнє фінансування капітальних інвестицій за рахунок коштів іноземних інвесторів, що зумовлене незадовільним інвестиційним кліматом у Тернопільській області. Виняток становить лише 2013 рік, у якому обсяг іноземних інвестицій склав у загальному обсязі 0,4%.

Кошти державного бюджету, що спрямовуються на капіталовкладення у 2011 році становили 104,1 млн. грн., у 2013 році ця сума скоротилася до 38,4 млн. грн. або з 4,1% до 1,3% загального обсягу інвестицій. У 2015 році частка коштів державного бюджету скоротилась до 0,6% у загальному обсязі відповідних інвестиційних ресурсів. За рахунок коштів місцевих бюджетів було освоєно 3,2% загального обсягу капіталовкладень, що є досить низьким показником, проте у 2013 році значення даного показника зросло до 4,6% та до 7,7% у 2015 році.

Отже, в Тернопільській області фінансування капітальних інвестицій за рахунок власних коштів, при незначному бюджетному фінансуванні і практично відсутньому іноземному фінансуванні вказує на низький рівень інвестиційного забезпечення розвитку цього регіону та свідчить про спрямування фінансових потоків на вирішення нагальних завдань розвитку, недостатню стратегічну спрямованість наявного фінансового потенціалу, що суперечить принципам подолання регіональних диспропорцій і вимагає удосконалення існуючих підходів.

Водночас, у Тернопільській області у 2011 році найбільше інвестицій за видами економічної діяльності – 1060,1 млн. грн. або 40,3% від загального обсягу було спрямовано в розвиток операцій з нерухомим майном, оренду, інжиніринг та надання послуг підприємцям (включаючи кошти на житлове будівництво), порівняно з 2010 роком вони збільшились на 18,5%. Інвестиції в основний капітал підприємств сільського господарства, мисливства та лісового господарства склали вагомий частку (21,0% від загального обсягу), проте, скоротились на 1,2% порівняно з 2010 роком. Разом з тим, у розвиток промислових видів діяльності було

спрямовано 365,7 млн. грн. (13,9% капіталовкладень області), порівняно з 2010 роком вони зросли на 39,8%. Це зумовлено збільшенням (на 45,0%) обсягів інвестицій у переробну промисловість, які склали 69,8% від усіх капіталовкладень у промисловість. На 62,4% збільшились інвестиції в основний капітал у виробництво та розподілення електроенергії, газу та води. Інвестиції в розвиток добувної промисловості зменшились порівняно з 2010 роком на 55,8%. При цьому, у соціальній сфері спостерігалось збільшення інвестицій у освіту на 89,6% та зменшення в охорону здоров'я, надання соціальної допомоги на 8,7%. У загальних обсягах інвестицій у основний капітал області ці важливі галузі займають усього 2,7% [4].

У 2013 році на відміну від 2011 року більше третини капітальних інвестицій Тернопільської області (36,8% до загального обсягу) було спрямовано в будівництво, проте їх обсяги зменшились на 16,8% порівняно з 2012 роком. Інвестиції підприємств сільського, лісового та рибного господарства склали 7,5% загальнообласного обсягу. Порівняно з 2012 роком їх обсяги збільшились на 45,4%. У розвиток промислових видів діяльності було спрямовано 14,8% загального обсягу капітальних інвестицій, обсяги яких порівняно з попереднім роком зменшились на 24,0%. Це зумовлено, в основному, зменшенням обсягів інвестицій у переробну промисловість на 31,4%. У соціальній сфері спостерігалось зменшення інвестицій в охорону здоров'я та надання соціальної допомоги – на 47,1%, в освіту – на 34,1% [4].

У 2015 році в Тернопільській області за видами економічної діяльності значна частка капітальних інвестицій була спрямована в будівництво (33,9% до загального обсягу), сільське, лісове та рибне господарство (25,6%), промисловість (17,1%). Серед промислових видів діяльності найбільше капіталовкладень здійснено у переробну промисловість (13,6% загального обсягу). При цьому, капітальні інвестиції в освіту, охорону здоров'я та надання соціальної допомоги склали лише 0,9% [4].

Таким чином, протягом 2011-2015 років в Тернопільській області питома вага капітальних інвестицій за окремими видами економічної діяльності суттєво

різнитися, однак така диференціація не сприяє підвищенню загального рівня інвестиційного забезпечення розвитку економіки даного регіону. Головними причинами, що зумовлюють зростання нерівномірності показників інвестиційної діяльності, невисоку інвестиційну привабливість регіону є припинення державного інвестування багатьох сфер економіки, вузькість внутрішнього ринку, високий податковий і адміністративний тиск на бізнес, який намагається конкурувати, а не отримувати ренту, відсутність практичної більшості ринкових інститутів – корпоративного сектору, ринку цінних паперів, вплив трудових ресурсів та капіталу. Саме тому, інвестиції, як важливе джерело фінансових ресурсів у межах регіонів, не можуть бути отримані в достатньому обсязі без створення розгалуженої системи гарантійно-страхових фондів. Лише високорозвинуті і багаті природними ресурсами регіони можуть зробити це самостійно, власними силами і за рахунок своїх активів. У Тернопільській області для створення гарантійних фондів потрібна активна участь з боку держави. Вважаємо, що механізмом такої підтримки є прямі бюджетні інвестиції, надання урядових гарантій при залученні іноземних інвестицій, державні дотації сільськогосподарським товаровиробникам на придбання техніки шляхом компенсації їм частини вартості, компенсація державою відсотків за довгострокові кредити на придбання такої техніки, створення за участю державного бюджету лізингових фондів та надання інвестиційних податкових кредитів. У процесі реалізації програм залучення інвестицій в окремі регіони доцільно запровадити практику державного протекціонізму, звільняти учасників програми від оподаткування в розмірі відрахувань до місцевих бюджетів.

Стимулюючим фактором залучення іноземних інвестицій в економіку Тернопільської області може бути створення мережі інвестиційних фондів. Створення венчурних інвестиційних фондів за участю різних джерел, включаючи бюджетні кошти, має здійснюватись під конкретні проекти інвестиційного характеру, що передбачають концентрацію фінансових ресурсів на будівництво, реконструкцію, переобладнання потужностей у тих чи інших галузях виробництва або сфери послуг. На рівні регіонів такі фонди функціонують у багатьох країнах. В Україні реалізація проектів через венчурні інвестиційні фонди має цілий ряд

переваг, зокрема, у можливості оперативної емісії цінних паперів, відносно спрощеної реєстрації, фактичного звільнення від сплати податків під час виконання робіт. У контексті даного процесу великого значення набуває надходження венчурного капіталу, який тісно пов'язаний із фінансуванням інновацій та науково-технічним прогресом. Ефективність інвестування через венчурні фонди досягається також завдяки наявності податкових пільг і стимулів (будь-які доходи фонду не є об'єктом оподаткування до моменту поки вони знаходяться в активах фонду). Це дає можливість реінвестувати кошти в межах діяльності фонду без проміжного оподаткування, за рахунок чого досягається максимальний результат інвестиції. Наявні можливості роблять венчурні фонди надзвичайно перспективними фінансовими інструментами як для великих холдингових компаній, так і для компаній та підприємців, що належать до сегменту малого та середнього бізнесу. Венчурний фонд може бути ефективним інструментом реалізації як окремого проекту, так і фінансовим центром для здійснення інвестиційної діяльності компанії або групи компаній.

Для активізації інвестиційної діяльності окремих регіонів ефективними методами стимулювання можуть бути також лізинг, франчайзинг, страхування майнових і фінансових активів. Лізинг допомагає забезпечити оперативність і гнучкість у вирішенні виробничих завдань шляхом тимчасового використання устаткування, а не придбання його в повну власність. Фінансування у такий спосіб доцільно здійснювати у галузях з високим ступенем ризику ведення бізнесу, зокрема на нових ринках. При лізинговій операції несистематичний ризик для інвестора менший через те, що перехід права власності на об'єкт лізингу відбувається лише після повної сплати його вартості, а також при лізинговій операції краще контролювати цільове використання позичкових ресурсів, що дає можливість інвестору при розрахунку лізингового платежу застосовувати меншу відсоткову ставку на вкладений капітал.

Висновки. Грунтуючись на результатах дослідження пропонуємо наступні заходи щодо підвищення рівня інвестиційного забезпечення економіки регіону для запобігання негативних тенденцій макроекономічної динаміки, зокрема:

стимулювання інвестиційної діяльності в окремих регіонах, що базується на використанні системи пільг в оподаткуванні, визначенні пріоритетних напрямів інвестування та можливостей залучення кредитних ресурсів; створення мережі інвестиційних фондів для реінвестування коштів в межах діяльності фонду без проміжного оподаткування; надання урядових гарантій при залученні іноземних інвестицій.

Таким чином, для ефективного функціонування економіки регіонів процес залучення інвестицій має здійснюватися в комплексі з іншими антикризовими заходами загальноекономічного значення, зокрема: фінансовим оздоровленням економічної ситуації регіонів, створенням передумов для реалізації ринкового механізму, забезпеченням умов для формування прогресивних територіально-галузевих пропорцій. Це дозволить підвищити інвестиційну активність цих територіальних утворень, яка досягається шляхом збільшення реалізованих інвестиційних ресурсів і найефективнішого їх використання в пріоритетних секторах матеріального виробництва та соціальної сфери.

Література.

1. Бутко М. П. Інвестиційна домінанта сталого розвитку регіону в умовах інтеграції : монографія / М. П. Бутко, О. Ю. Акименко. – Ніжин: Аспект-Поліграф, 2009. – 232 с.

2. Вахович І. М. Фінансове забезпечення сталого розвитку регіонів України: міжбюджетні відносини та інноваційні інструменти стимулювання: монографія / І.М. Вахович. – Луцьк: Волиньполіграфтм, 2014. – 331 с

3. Герасимчук З.В. Інвестиційний потенціал регіону: методика оцінки, механізми нарощення: монографія/ З.В.Герасимчук, В.Р. Ткачук // – Луцьк: Надстир'я, 2009. – 232 с.

4. Головне управління статистики у Тернопільській області Статистична інформація – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.te.ukrstat.gov.ua/statinfo.html>.

5. Державна служба статистики України. Статистична інформація – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://www.ukrstat.gov.ua>.

6. Другов О.О. Активізація інвестиційної діяльності в умовах росту в ній участі іноземних інвесторів [Текст] / О.О. Другов, О.С. Орловський // Регіональна економіка. – 2010. – №8 (44). – С. 198–204.

7. Захарін С.В. Інвестиційне забезпечення інноваційно-технологічного розвитку економіки: монографія / С.В. Захарін. – К.: КНУТД, 2011. – 344 с.

8. Савіна Н.Б. Інвестиційне забезпечення розвитку економічних систем [Електронний ресурс] / Н.Б. Савіна // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2014. – № 2 (12). – С. 101-110. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2014/n2.html>.

References.

1. Butko M. P. and Akymenko O. Iu. (2009), “Investment dominant of stable development of the region in terms of integration”, monograph, Nizhyn, Aspect-Polygraph.

2. Vakhovych I. M. (2014), “Financial provision of stable development of the regions of Ukraine: interbudget relations and innovative tools of stimulation”, monograph, Lutsk, Volynpolygraphtm.

3. Herasymchuk Z. V. and Tkachuk V.R. (2009), “Investment potential of the region: evaluation methods, mechanisms of increasing”, monograph, Lutsk, Nadstyr'ia.

4. Main Board of Statistics in Ternopil region. Statistical information (2015), available at: <http://www.te.ukrstat.gov.ua>., (Accessed 17.12. 2015).

5. State Statistics Service of Ukraine. Statistical information (2015), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>., (Accessed 6.11. 2015).

6. Drugov O. O. and Orlovskiy O.S. (2010), “Enhancing of investment activity in terms of increase of foreign investors participation in it”, Regional Economy, vol. 8 (44), pp. 198-204.

7. Zakharin S. V. (2011), “Investment provision of innovation and technological development of economy”, monograph, Kyiv, KNUTD.

8. Savina N. B. (2014), “Investment provision of economic systems development”, Economy: the realities of time. Scientific magazine, vol. 12, pp. 101-110, [Online], Access mode to the magazine: <http://economics.opu.ua/files/archive/2014/n2.html>.

Стаття надійшла до редакції 19.12.2015 р.